

Розвиток університетської бібліотеки – історичний поступ чи трансформації через кризи?

Ірина Киричок

директор Наукової бібліотеки

Харківського національного медичного університету

Розвиток університетської бібліотеки – історичний поступ чи трансформації через кризи?

2025 рік

Науковій бібліотеці

Харківського національного медичного університету –

105 років!

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ КРИЗИ

Соціально-економічні кризи

1920 рік

заснування Наукової бібліотеки ХНМУ як бібліотеки окремого медичного вишу

- Революційна перебудова 1920-1930-х років
- Громадянська війна
- Побудова нової системи охорони здоров'я, освіти та науки
- Криза вищої школи

Харківський медичний інститут та його бібліотека стали елементом масштабного проєкту побудови нової академічної моделі радянської системи

Соціально-економічні кризи

Наукова бібліотека ХНМУ у 1920-ті роки:

1920 рік: приміщення – 1 кімната, штат – 6 працівників, фонд – невелика колекція літератури з фондів кафедральних бібліотека медичного факультету Імператорського Харківського університету

1923 рік: розпочалась коренізація (українізація)

- Швидке комплектування фонду, насамперед виданнями навчального характеру
- Поповнення фонду навчальною літературою українською мовою, а також підручниками для отримання знань по загальних дисциплінах (українська мова, алгебра, геометрія, біологія, зоологія та ін.)
- Формування каталогів, складання рекомендованих списків літератури, проведення оглядів літератури, зустрічей з науковцями тощо

Кімната відпочинку в студентському гуртожитку (20-30-ті рр. XX ст.)

у 1930-ті роки:

- 1935 рік: бібліотека має просторе приміщення й читальну залу на 100 місць
- 1937 рік: бібліотека розділена на дві – навчальну та наукову

Бібліотека ХМІ (1935)

Соціально-економічні кризи

1990-ті та 2000-ні роки:

1991 рік: розпад СРСР,
проголошення державної незалежності України

- Різке скорочення фінансування – припинення централізованих поставок, хронічне недофінансування та скорочення закупівель літератури, інфляція, зменшення зарплат, відтік кадрів
- Поява можливостей для грантової підтримки та міжнародного партнерства
- Пошук альтернативних джерел фінансування та комплектування фондів, участь у міжнародних програмах, впровадження платних сервісів і оптимізація бібліотечних процесів

- Перші проєкти з автоматизації обліку та каталогізації бібліотечних фондів
- Активна інтеграція бібліотек у світовий науковий простір
- Створення інституційних репозитаріїв
- Розвиток руху відкритого доступу до публікацій

Соціально-економічні кризи

Наукова бібліотека ХНМУ у 1990-х – 2000-х роках

- З'явилися перші комп'ютери, розпочалася автоматизація, створення електронного каталогу
- Співпраця з різноманітними фондами (міжнародний фонд «Відродження», Україно-Американський благодійний фонд «Сейбр-Світло» та інші)

- Поповнення бібліотечного фонду іноземними виданнями наукового та навчального характеру
- Налагодження між бібліотеками медичних вишів обміну науковими журналами та книгами
- Впровадження додаткових платних послуг

Соціально-економічні кризи

2000-ні роки

2005 рік: підписання Болонської декларації

2014 рік: Закон України «Про вищу освіту»

- зміна механізмів фінансування й управління ЗВО
- оптимізація мережі ЗВО задля підвищення ефективності та якості освітніх послуг
- конкурентоспроможності та автономії

- Шлях до цифровізації, посилення ролі в освітньому процесі, інтеграція в інформаційний простір
- Ризики для збереження якості бібліотечних послуг:
 - об'єднання фондів
 - інтеграція електронних ресурсів
 - кадри та управління
 - фінансові та нормативні бар'єри
 - фізична інфраструктура
 - ідентичність та імідж

Адміністрація НБ ХНМУ

Відділ інформаційного забезпечення
безперервної освіти НБ ХНМУ

Наукова бібліотека ХНМУ у 2000-х роках

- Реорганізація ХМАПО шляхом приєднання до ХНМУ, а її бібліотеки – до Наукової бібліотеки ХНМУ як відділ (15.12.2022):
 - дублювання фонду
 - довготривала відсутність вилучення зайво дублетної та фізично зношеної літератури
 - інша АБІС
 - віддалене розташування тощо
- Реорганізація Наукової бібліотеки ХНМУ шляхом оптимізації структури і штату (01.01.2024)

ГЕОПОЛІТИЧНІ Й ТЕХНОГЕННІ КРИЗИ

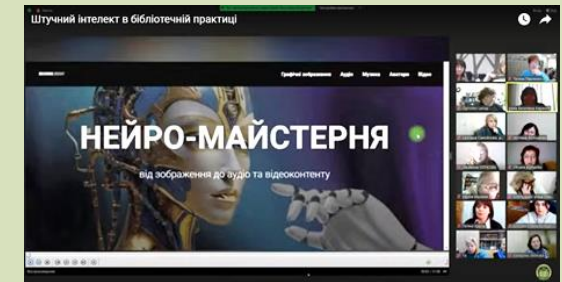
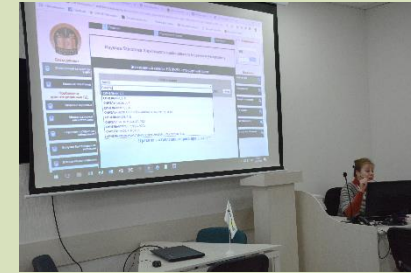
Геополітичні й техногенні кризи

Друга половина XX століття

- Холодна війна
- гонка озброєнь
- техногенні катастрофи (аварія на Чорнобильській АЕС (1986), вибухи в шахтах Донбасу (1989) та інше

- Автоматизації
- Цифровізація
- Впровадження систем моніторингу і віддаленого доступу

- Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій
- Автоматизовані бібліотечно-інформаційні системи
- Електронна каталогізація
- Створення цифрових архівів, цифрового освітньо-наукового середовища
- Використання технологій штучного інтелекту

Розвиток університетської бібліотеки – історичний поступ чи трансформації через кризи?

Геополітичні й техногенні кризи

Наукова бібліотека ХНМУ

- 1991 рік: розпочато автоматизацію бібліотечних процесів з 1 комп'ютера; впровадження АБИС: MARC (1991), УФД/Бібліотека (2006), IRBIS64 (2008)
- 1999 рік: підключення до мережі Інтернет
- 2011 рік: розпочато формування Репозитарію ХНМУ
- 2012 рік: створено вебсайт розпочато автоматизовану видачу документів
- 2015 рік: розпочато цифрову репрезентацію рідкісних та цінних видань
- 2020 рік: використання технологій відеозв'язку
- 2023 рік: використання технологій штучного інтелекту
- 2025 рік: оновлено і осучаснено інтерфейс вебсайту

Харківський національний медичний університет
Наукова бібліотека

Новини та події | Путівник по бібліотеці | Електронний каталог | Пошук на сайті

Наша бібліотека

- Положення про Наукову бібліотеку
- Структура
- Путівник по Науковій бібліотеці
- Соціальні роботи
- Планова акредитаційна наукова бібліотека
- Єдина книга читача
- Історія
- Складання
- Кувачівський курс
- Додаткові послуги на платній основі
- Дистанційні послуги

Наші ресурси

- Електронний каталог
- Репозитарій ХНМУ
- Нові надходження видань
- Баркодизація придбаних видань
- Бібліографічні покажчики

Вітаємо на сайті Наукової бібліотеки ХНМУ

Наша мета – створення сучасної бібліотеки, спроможної професійно та оперативно задовольняти інформаційні потреби користувачів. Ми пропонуємо авторитетні ресурси, якісні послуги, корисну інформацію. Дякуємо про нас більше, щоб бути в курсі бібліотечних новин і подій. Запрошуємо, ми працюємо для вас!

Дистанційні послуги
Наукової бібліотеки ХНМУ

Офіційний партнер Української бібліотечної асоціації

Харківський національний медичний університет
Наукова бібліотека
Харківського національного медичного університету

Розвиток soft skills

- Соціально-комунікативні компетентності
- Інтерактивні компетентності
- Якісні компетентності
- Лідерські компетентності
- Цифрові компетентності

Інтернет-ресурси

- Репозитарій ХНМУ
- eBooks
- Научний профіль
- Бібліогоризонт
- Дистанційні послуги
- Закордонні УДК
- Перевірка на плагиат
- Закрити етикетку

Геополітичні й техногенні кризи

- Інформаційно-комунікаційні технології – підґрунтя технологічної модернізації українських бібліотек, насамперед університетських
- Цифровізація – стратегічний процес трансформації, у якому технології не лише використовуються, а стають каталізатором нової моделі діяльності
- Університетські бібліотеки – суб'єкти цифрового освітнього простору, партнери в науковій комунікації, провідники цифрової культури

Зміни в бібліотеках:

- роль бібліотекаря: від оператора до консультанта, фасилітатора, тренера з цифрової грамотності
- формати взаємодії з користувачем: гібридні послуги, персоналізовані інформаційні сервіси
- розширення спектру завдань: підтримка відкритої науки, аналітика публікаційної активності, супровід академічної доброчесності, управління цифровими даними

«Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій у другій половині ХХ століття став найбільш швидким і глобально масштабним технологічним зрушенням в історії людства, яке започаткувало еру інформаційного суспільства...»

Клаус Шваб («Четверта промислова революція», 2016)

ПАНДЕМІЧНІ КРИЗИ

Пандемічні кризи

Пандемія COVID -19 (2020-2022)

- Введення жорстких ізоляційних заходів
- Закриття читальних залів
- Неможливість фізичного доступу до фондів

- Організації віддаленої роботи співробітників
- Дистанційне обслуговування користувачів
- Розширення електронних ресурсів
- Створення онлайн сервісів
- Проведення вебінарів та онлайн-консультацій
- Переосмислення ролі бібліотеки як освітнього онлайн-центру

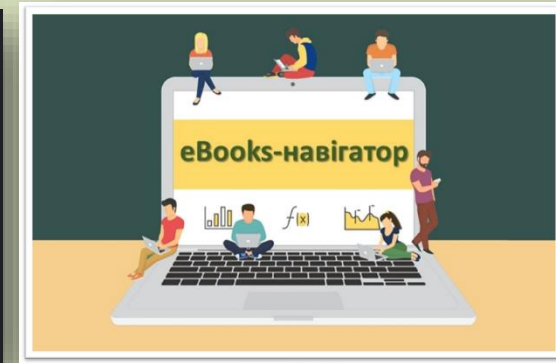

Пандемічні кризи

Наукова бібліотека під час пандемії COVID-19

- Організація дистанційного формату роботи бібліотекарів
- Надання віддаленого доступу до е-ресурсів
- Активне формування цифрового освітньо-наукового середовища університету
 - Репозитарій ХНМУ
 - eBooks – вебпокажчик повнотекстових книжкових видань освітнього та наукового контенту з репозитаріїв України
 - Електронна доставка документів тощо
- Розширення спектру дистанційних послуг через вебсайт, соціальні мережі, месенджери, корпоративну пошту

Воєнні кризи

Друга світова війна (1939-1945)

1941-1943 роки: окупація Харкова

- Евакуація ЗВО
- Руйнування бібліотек
- Втрата людей
- Знищення фондів та каталогів

Бібліотека ХМІ після бомбардування (жовтень 1941)

Морфологічний
(головний) корпус
(1944)

Наукова бібліотека під час Другої світової війни

В евакуації

- заходи задля збереження фонду
- організація обслуговування користувачів в евакуації
- налагодження міжбібліотечного фонду
- складання бібліографічних списків для лікарів та студентів

Повернення в Харків

- розпочато обслуговування студентів
- отримання обов'язкового платного примірника літератури
- відновлення книгообміну з медичними інститутами тощо

Воєнні кризи

Російська-українська війна

2014 рік: вторгнення в АР Крим,
Донецьку та Луганську області
2022 рік: повномасштабне вторгнення
російських військ в Україну

- Тимчасова окупація АР Крим, частини Донецької, Луганської, а з 2022 року – інших областей
- Пошкодження та руйнування ЗВО та бібліотек, знищення фондів
- Евакуація населення з прифронтових територій
- Відтік кадрів

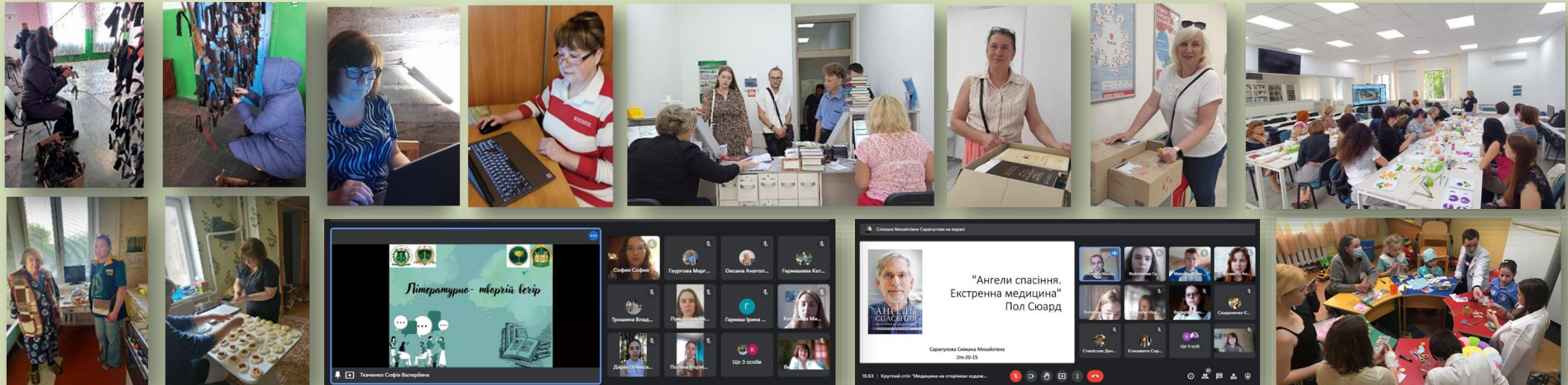
- Активна цифровізація
- Співпраця з міжнародними ініціативами
- Створення додаткових послуг, зокрема онлайн-сервісів
- Розвиток волонтерського руху на підтримку українських захисників та захисниць
- Надання допомоги внутрішньо переміщеним особам
- Організація психологічної допомоги та проведення культурних заходів у прифронтових регіонах

Воєнні кризи

Наукова бібліотека ХНМУ під час повномасштабного вторгнення російських військ в Україну

- Приєдналась до загального волонтерського руху в Україні
- Оперативно відновила дистанційне, а з 01.06.2022 – змішане обслуговування користувачів
- Організувала доступ до міжнародних ресурсів освітнього та наукового контенту
- Розширила дистанційні сервіси, запровадила послугу «Книга поштою»
- Задля підтримки ментального здоров'я – запровадила арттерапевтичні сесії «Магія Петриківського розпису», організувала простір для психоемоційного розвантаження

Висновки

- **Соціально-економічні потрясіння** спричинили цензуру, ідеологічний контроль, занепад матеріально-технічної бази і кадрові проблеми, але водночас стимулювали процес централізації бібліотечних процесів, підвищення професійних компетентностей фахівців, змушували бібліотеки шукати альтернативні джерела фінансування, що сприяло участі у міжнародних програмах і розвитку відкритого доступу
- **Геополітичні й техногенні кризи** виявляли необхідність модернізації інфраструктури та впровадження автоматизованих систем. Впровадження ІКТ та цифровізація університетських бібліотек призвели до повної організаційно-культурної трансформації, відбулась зміна ролей (від оператора – до консультаційного центру), бізнес моделей (від книговидачі – до цифрового сервісу)
- **Пандемія COVID-19** стала каталізатором для розширення електронних сервісів та зміни підходів до роботи з користувачами, використовуючи гібридні формати обслуговування
- **Воєнні конфлікти**, зокрема Друга світова війна та російська агресія проти України в 2014–2025 роках, призвели до втрат фондів та руйнування інфраструктури, проте актуалізували потребу в нових стандартах збереження фондів і системах ризик-менеджменту, сприяли цифровізації, міжнародній співпраці, адаптації та підтримки в нових умовах життєдіяльності для виживання в невизначених реаліях

Висновки

- Сучасні університетські бібліотеки України активно інтегруються у світову наукову спільноту, розширюючи партнерство та впроваджуючи інновації
- Кожна криза відкривала нові вікна можливостей для переосмислення ролі бібліотек як освітніх, наукових і соціальних центрів
- Університетські бібліотеки перетворюються на інтелектуальні центри, технологічні хаби, простори інтеграції знань, культурного діалогу та підтримки спільнот у кризових умовах
- Ключовий чинник сталого розвитку бібліотек в умовах глобальної нестабільності – здатність адаптуватися до криз та використовувати вікна можливостей

Дякую за увагу!

Ірина Киричок
директор НБ ХНМУ

iv.kyrychok@knmu.edu.ua